

О ПЕСМИ »УНУТРАШЊЕ МОРЕ« УРСУЛЕ К. ЛЕ ГВИН

1.

Контекст у коме се песма налази

Песма »Унутрашње море« налази се у роману Урсуле Ле Гвин *Сшално се враћајући кући* који је објављен у оригиналу, тј. на енглеском 1985. године у Америци а на српском 1992. у Београду.¹ Овај роман (Урсалин најобимнији) приказује далеку будућност Америке, и својеврсна је модерна утопија, штавише, врхунски квалитетна утопија, која заслужује неупоредиво више пажње него што јој у овом тексту можемо посветити.²

У трећем издању (1987. године) свог капиталног дела *Анатомија чудесној: критички водич за научну фантастику*, Неил Берон, чувени критичар

---

1 Ursula K. Le Guin, *Always Coming Home*. Harper & Row, Publishers, New York, 1985, pp. 390–1. Урсула се изјаснила, у једном интервјуу на Интернету, да је ово њена »најизразитије калифорнијска књига« (»This is my most California book«; in: Elisabeth Sherwin – gizmo@dcn.davis.ca.us, »Meet the high priestess of science fiction«, 27th July 1997). Урсула Легвин, *Сшално се враћајући кући*. Превео Александар Б. Недељковић. Поларис, Београд, 1992, 383.

2 Утопијске студије су засебна, богата, у свету веома цењена и негована грана науке о књижевности, оне се предају и на универзитетима, али се тим студијама у Србији, колико знамо, не бави на систематичан начин нико (нити се ико икада бавио, нити постоји катедра или студијска група за то). Додуше, Зорица Ђерговић–Јоксимовић, је априла 1998 на Филолошком факултету у Београду одбранила магистарски рад »Утопија и дистопија у модерном енглеском роману (Олдоус Хаксли, Џорџ Орвел, Ентони Бардис)«; на стр. 32 свог рада поменула је Урсалин роман *Сшално се враћајући кући*; Постоји и Ајдачићев рад о словенским утопијама и антиутопијама. Гледано из Србије, утопијске студије су једно велико, ново, свеже, највећим делом необрађено поље.

и историчар СФ, за овај роман каже да је »фабулозно богато дело, најкомплекснији подухват у имагинарној антропологији икада предузет«³.

Приказано је да су прошле, од нашег времена, десетине и стотине хиљада година, машинска цивилизација је еволуирала у самосталну снагу која иде неким својим путевима, вероватно и истражује свемир, док људска бића живе скромним и природним животом, не користећи много науку нити технику, живе близу тла, близу биљака и животиња. Приказан је народ који се зове Кеш. По много чему Кеши, који живе у Калифорнији (која се више не зове тако; можда су они у долини реке Напа, али ни она се више не зове тако), личе на Индијанце из неких давних векова, само су мирољубивији: нема међу њима бандитизма, скалпирања а ни рата нити других озбиљнијих сукоба, сем у изузетним околностима; Кеши верују да само психопати желе рат. Нема државе нити владе, нема буџета (па ни војног); свако – у овој буквалној примени Волтеровог савета са краја романа *Kangig* – обрађује своју баштицу. Роман је врло обиман, по форми експерименталан, мозаичан, он је својеврсни колаж прича, анегдота, пословица, бајалица, песама, цртежа, има и речник неких битних речи из кешког језика и њихов алфавет, али садржи и животну приповест једне особе, и приказ једне повезане серије драматичних друштвених догађаја, чиме се и квалификује да буде ипак роман а не само конгломерат или колаж материјала из имагинарне антропологије будућности (а било је и таквих тврдњи, и то не без аргумената; дакле, било је озбиљно заснованих оспоравања да је то роман; о томе је на Интернету писао, на пример, Џек Мери – Jack Merry – али се и он саглашава да је то изванредна књига). Кеши нису неписмени, али њихов језик није енглески, а сваких педесетак година спале своје библиотеке (па ће спалити, претпостављамо, и песму »Унутрашње море«) да би могли да пишу поново. Имају комплексну религију–митологију засновану на бајању о »девет кућа природе« и о разним персонификованим биљкама и животињама. Кеши нису ни хришћани ни муслимани нити Јевреји ни будисти нити ма шта томе слично: те вере и те наше поделе су апсолутно заборављене. Кеши су, са становишта данашњих великих организованих религија, пагани.

(Амерички ауторисуклонидаизједначесвојуземљусацелимчовечанством иако не мисле, баш, буквално тако; заправо о остатку човечанства не мисле; на пример, код неких слабих писаца СФ али не код Урсуле, кад падне атомска бомба на Њујорк, испод рушевина се извлачи »последњи живи човек на свету«. У овом случају Кеши су приказани као типични узорак човечанства, а импликација би била, за нас, да у доба Кеша нема више ни Срба, ни Француза, Руса итд, да нема ни Англиканске цркве, ни Српске православне цркве, нити игде на свету икакве цркве или џамије или синагоге, и да су сви народи постали један, светски народ, малобројан, који је целу своју историју забо-

---

3 Neil Barron, *Anatomy of Wonder, A Critical Guide to Science Fiction, Third Edition*. R. R. Bowker Company, New York, 1987, p. 271.

равио а будућност га не интересује, и који и цело своје писано наслеђе сваким 50 година спали да се не би оптерећивао њиме. Додајмо – народ спокојно спреман да без много гунђања и изумре, ако таква буде судбина.)

За разумевање песме »Унутрашње море« битно је уочити географске промене. Средишњи део данашњих Сједињених Америчких Држава, познат данас као »жукурузни појас« је потонуо (а потонули су и многи приобални делови Калифорније), па су Оклахома, Канзас, Мисури итд. постали морско дно али, плитко; у суштини, Мексички залив се прелио далеко на север, до Стеновитих, канадских, и Апалачијских планина. То је Унутрашње море. (Али, код Урсуле те речи, у другим њеним делима, сугеришу још нешто, наиме, оно што је унутрашње у нама, психу, море наше душе.) Дубина воде у том географском новом америчком Средоземљу је само стотинак или двеста метара. Данашња огромна (укупном површином двапут већа од Јадранског мора) језера, такозвана Велика језера, дакле Ири, Онтарио и друга, отприлике између САД и Канаде, добар су нам пример како би то изгледало, и доказ да су такве ствари могуће. (Тих пет су данас практично слатководна мора, мада се то обично не каже тако.) Било је то, у свету Кеша, мирно потонуће, а не катаклизма; очуване су зграде, друмови, мостови итд. Кешима је добро познато да је некада постојала амбициознија цивилизација, али, њих то напросто не интересује; они и немају градове, него само сеоца сасвим скромних дрвених кућица, веома проређена, разасута по сувим, сунчаним пределима, по прерији и шумицама топле калифорнијске земље. (Тешко можемо замислити да би се њихов друштвени модел одржао да је хладно време. Морали би се другачије организовати. Као што у свом есеју о овом Урсулином роману примећује британска више пута награђивана списатељица и сценаристкиња Гвинет Џонс, »Југ је ... врт у коме нема конфликта између природе и културе; слатко воће пада са грана. ... Феминизирани Утопије ... пуне су топлот југа. ... Деца природе живе без греха, уљуљкана на прсима своје мајке Земље. Југ је место где су мушке вредности доминирања над светом и над другим људима непотребне, и где мекане женске вредности – благост, наклоност, нежност – могу бујно да цветају. ... Феминистички писци усвајају једну прастару традицију, по којој су »жена« и пејзаж једно исто. То је заводљива идеја.«⁴) Код њих је вечито лето и вечити распуст, годишњи одмор заувек, и они једноставно живе, као што живе и препелице и лептири у полу–осушеној трави и жбуњу око њих: без икаквих амбиција, промена, прогреса или назадовања, без страха и без неке посебне наде. Они, просто, јесу. Код њих је матријархат, победила је (наводно) женска визија живота, и само понеки мушкарац понекад покушава да нешто мудрује или да укључи компјутер, али то му је сасвим бесциљно, безазлено и узалудно, као што жене (наводно) и желе да буде. Кеша су као трава: расту и живе

---

4 Gwyneth Jones, <http://homepage.ntlworld.com/gwynethann/LeGuin.htm>, text 20: »No Man's Land: Feminised Landscapes in the Utopian Fiction Of Ursula Le Guin«, www.boldasloveco.uk

и умиру и остају кроз векове исти. Њима је добро, не питају која је година нити век нити колико је сати, јер њима баш ништа од тога не зависи, али они ипак знају да смо некад постојали и ми.

Ако Ничеову прослављену тврдњу да је човек конопац разапет између животиње и натчовека заменимо кудикамо научнијом, вероватно и истинитијом тврдњом, да је човек конопац разапет између животиње и будуће независне машинске цивилизације интелегентних компјутера, сагледаћемо Кеше и све њихове савременике као последњи остатак тог конопца, канапчић такорећи, остављен, са поштовањем, да мирује у трави, чист и бескористан.

Географско потонуће тла овде има и једну моралну димензију. Писци утопија су често »варали« на тај начин што су свом друштвеном моделу приписивали и изузетно добру климу и повољне географске и геолошке околности: острво вечитог лета, изванредно родно и плодно, без заразних болести, до кога ниједан непријатељ не може стићи, а на коме на све стране леже лако доступна природна богатства, злато, итд. (Наравно да би у таквим околностима и много који други друштвени модел боље успевао!) Урсула је у овом роману учинила нешто слично али инверзно, употребила је један геолошки процес великих размера (тоњење једног континента) као оружје против друштвеног модела који се њој не допада, наиме, против »мушке«, наоружане, интензивне, индустријске и тржишне цивилизације.

Наравно, знајући муњевиту предузимљивост приватних тржишних привредника, могли бисмо очекивати да се они преселе, са својим фабрикама, у брда; било би им довољно двадесетак или тридесет година, а тоњење тла је можда било и много спорије. Али ту Ле Гвин уводи своје свесне компјутере, у суштини роботску машинску цивилизацију, на коју преноси све научне и индустријске задатке: људи нису преселили фабрике јер људи их више и немају. Роботи раде и мисле, роботи контролишу и вероватно штите планету, али не желе да се појављују пред својим угледним, поштованим, али интелектуално инфериорним прецима, људским бићима; а Кешима су сви роботи и све остале машине, скупа, познати само као »Град«, што је својеврсна колективна именица, иако се тај Град не налази ни на ком одређеном месту на планети Земљи него на много скривених или полу–скривених места по мало. Зато нема никаквих људских индустријских објеката, ни у брдима ни ма где. Можемо замислити (мада тога у роману нема) наоружане флоте хипер–интелигентних роботских истраживачких бродова како се отискују ка далеким звезданим дестинацијама, док људи седе у својим баштицама на Земљи и натенане гледају како расте зелена салата, како расте лук, како дозрева парадајз, јер немају шта нити би умели и хтели шта друго да раде. Као и многа друга имагинарна утопијска егалитарна друштва, и ово у суштини има пресудну подршку споља. Али, наравно, и робија и лудница и концентрациони логор имају пресудну подршку споља, наиме то су места споља финансирана и споља организована, а то нам нешто говори о утопијском друштвеном моделу као неслободном и неспособном за самостални живот,

због чега и јесте утопија а није остварен. Кешко друштво је на свој начин тоталитарно.

Градови на које се песма односи могли би бити Хјустон, Далас, Оклахома Сити и слични. Као што смо напоменули, са становишта науке, дакле по нашем најбољем данашњем научном знању, апсолутно је могуће да се такво геолошко потонуће деси; немојмо заборавити да су сипе и рибе пливале кроз простор данашњих станова Новог Београда и Новог Сада, пре само око 600.000 година – људска бића су тада већ увелико постојала, и вероватно се кретала баш и по брду данас званом Калемегдан – а онда је Панонско море отишло. (Због тога је толико песка на Новом Београду, испод врло танког слоја хумуса: ту је донедавно био морски плићак. Ви и данас у песку Новог Београда, где је надморска висина само око седамдесет метара, можете наћи морску шкољку.) И Европа је, дакле, донедавно имала своје Унутрашње море, Панонско, које би се итекако могло и вратити, ако би терен Средње Европе утонуо за стотинак метара. И велики део Аустралије (средишњи) неколико пута је био плитко и равно морско дно, па се издизао; постоји научна индикација да је живот на Земљи зачет баш тамо. Урсулина геолошка визија, дакле, није ни у каквој свађи са науком. Осим тога, са становишта науке, и социјални и цивилизацијски развој предсказан у роману *Стално се враћајући кући* савршено је могућ; овај роман је приказ једне сасвим могуће далеке будућности. Из тих разлога ово дело, жанровски, није фантазија, него је такозвана тврда научна фантастика, енгл. hard SF.

Кешке речи »хејима« и »Синшан« означавају, отприлике, једно сеоце.

2

Текст песме

THE INLAND SEA

Spoken as a teaching in the Serpentine heyimas of Sinshan by Mica

All there under the water are cities, the old cities.

*All the bottom of the sea there is roads and houses,
streets and houses.*

*Under the mud in the dark of the sea there
books are, bones are.*

*All those old souls are under the sea there,
under the water, in the mud,
in the old cities in the dark.*

There are too many souls there.

*Look out if you go by the edge of the sea,
if you go on a boat on the Inland Sea
over the old cities.*

You can see the souls of the old dead like cold fire in the water.

*They will take any body, the luminifera, the jellyfish, the sandfleas,
those old souls.*

Any body they can get.

*They swim through their windows, they drift down their roads,
in the mud in the dark of the sea.*

They rise through the water to sunlight, hungry for birth.

*Look out for the sea-foam, young woman,
look out for the sand-fleas!*

*You might find an old soul in your womb,
an old soul, a new person.*

*There aren't enough people for all the old souls,
hopping like sandfleas.
Their lives were the sea-waves, their souls are the sea-foam,
foam-lines on brown sand,
there and not there.*

Препев на српски

УНУТРАШЊЕ МОРЕ

Говорио Лискун, као наставно градиво у хејимама Серпентине у Синшану.

*Свуда тамо испод те слане воде прагови су,
прагови сџари.*

*Свуда тамо испод тој мора сџанови су,
и мрџви сџанари.*

*Скелети су њихови у мраку, на дну,
испод блаџа.*

*Њихове куће, књије, зигови, ѓрозори
и враџа.*

Превише тамо има мрџвих душа.

Ко изађе на жало шoи мора, или њо њему
зайлови

нека се причува, можда ја лови
нека душа.

У води изгледају као хладне искре ши сџари
духови.

Из блаша излазе, из мрака, из својих сџвари,
сџрујање их носи
кроз њошoљене собе, сџеиенишиа, изнад улица
и раскршћа.

У њошрају за ма каквим, било чијим шелом
крену

добра им је и морска звезда, њешчани рачић,
луминифера,

кроз воду се дижу, ма каквој рођења
очајнички глагне,

а најрадије улазе у леју, младу
жену.

Ти, ако си шаква, њогледај, осмошри на обали
шравуљину и њену,

крабе, њешчане буве, црве, јежеве,
медузе,

шo можда њузе ка шеби ушoљене душе, смерне,
ка швојој ушроби.

Да се зачну у њој као нове особе, а да остџану исше,
до шoа је њима сџало.

Њихови живоши били су као шаласи
давних океана

сад су шу, и нису шу, а ши, млада,
пријази мало.

3.

Анализа: Урсулине утопљене душе

3–а версификација

Енглески оригинал има 43 стиха, а српски препев 45 стихова (неки су од само по једне речи); преводилац био је за нијансу опширнији. Лако се види да је српски преводилац више волео риму и версификацију уопште, али то не значи да у оригиналу версификације и риме нема. Песникиња, која је прослављена као врхунски мајстор прозе, стила, језика, овде је хотимично одступила од енглеске граматике («**All the bottom... there is roads and houses ...**

books are, bones are») али је тиме нешто и постигла, вратила је неко сурово спартанско или индијанско достојанство глаголу »бити« као главном а не помоћном. Они који су навикли на енглески језик можда неће одмах ни приметити, а кад приметите, тешко ће поверовати, али, у овој песми глагол »бити« није ни један једини пут употребљен као помоћни! (Као што би било на пример »**We are going home**«.) Употребљен је укупно 11 пута (четири **is** и седам **are**) и свих једанаест пута као главни. Ово је у јаком дослуху са чињеницом да се песма састоји од деветнаест клауза (11 простих реченица и 4 реченице сложене од по две клаузе), а само једна једина од тих деветнаест је у прошлом времену (последња строфа, **Their lives were**), три су у императиву (све три почињу са **Look out**, »припази«, али то је позив на пажњу, на стање будне пажње, а не заправо на чињење нечега; иако је то формално граматички императив он упућује на статичност, а не наређује никакву активност; има емотивну боју садашњег времена, »сада пажљива буди«), а једна клауза би се могла схватити као будуће време (**They will**), али заправо показује једну трајну склоност (»узеће они свако тело, кад год могу«) па и то доприноси превласти презента. Кеша и живе у вечитом презенту. Реченице–строфе су једноставно, грубо исклесане, оне углавном само констатују: ово јесте, оно јесте. Нема великог слова на почетку сваког стиха; таква софистикација била би противна духу ове песме. Нема много приметне версификације, па ипак, дозивају се многе асонанце и алитерације, три клаузе почињу са **All**, три са **They**, две почињу а четири се завршавају са **there**, двапут су поновљени парови почетака **Look out ... You**. (После трећег **look out** нема **you**.) Ако је истина оно што неки кажу, да је типична женска реченица »Где је моје дете?« (садашње време, телесност, материјалност, присуство, жеља да се буде близу вољеног бића, емотивност; док би типичне мушке реченице – по мишљењу неких – биле »Како ово ради? Шта има унутра, и шта има тамо иза? Шта ће бити сутра?«) онда је ова песма врло женска.

3–6 садржина

У овој песми душе су више литерарна конвенција, него научни концепт, због чега песма донекле излази из оквира тврде научне фантастике и прелази, делимично, у други жанр, фантазију. Приказано је да душе данашњих Американаца, којих има око 280 милиона, и душе њихових потомака из неколико хиљада година које су пред нама (вероватно генерације бројније од ових сада) напосто не могу да се реализују у телима Кеша, којих има само неколико хиљада. Утопљене душе (и мушкараца, и жена; али ипак стичемо утисак да се ту мисли претежно на мушкараце, због начина како прилазе плодности жена) су у води, у блату, а младе жене су на обали и у чамцима. Научна је истина да је у води, већ после стотинак метара дубине, вечити мрки мрак, сунце не пробија дубље од тога, зато тамо и не функционише хлорофилни циклус зелених биљака, дакле помињање (у песми) мрака на дну је реалистично. Пешчана бува (позната и под прикладнијим називом пешчани

скакавац, енгл. **sandhopper**, али »бува« звучи ситније, безначајније) је врста животиње, то је ситан (око 10 милиметара) морски приобални љускар, латински **Talitrus saltator**, који ноћу скакуће по песку и шљунку тражећи органске остатке којима би се нахранио; поента је, да стварно постоји, дакле и то је реалистично. Жена, и то млада, приказана је у песми као прибежиште, лука, или морски залив где се може остварити реинкарнација, као даватељица најдрагоценије ствари на свету, на име, живота самог; али приказана је пре свега као велика, као *већа*, док мушкарац (душа), мали као парамецијум, радиоларија или пешчана бува на сланој обали (што би био пресрећан да постане: ма шта од тога), понизно пузи ка њој, ка њеној материци. Феминистички постављен однос снага, заиста.

На једном дубљем нивоу, утопљене душе нису само појединци, оне су један колективитет, једна нација или цивилизација. Једног далеког дана, кад садашња америчка цивилизација буде прошлост, и то давна прошлост, неке будуће Индијанце ће можда дозивати (у једном преносном смислу, психолошком и културолошком, дозивати) те утопљене душе. Можда би и многе од тих душа, па и оне Владислава Петковића Диса, желеле да устану из блата, кроз воду, до сунца. То се не мора буквално схватити као реинкарнација, улазак у неко друго тело, а ни као хришћанско васкрсење, оно које је Исус обећао верницима.

Да ли ће се ико икад *стварно* возити чамцем по мирном новом Средоземном мору Америке, и премишљати неке такве мисли? То је могуће, могло би да се деси, није противно нашим научним сазнањима, само се још није десило, а кад то знамо отвара нам се приступ у научнофантастичну лепоту ове песме; јер на ту дивну, спокојну и сетну а *научно моћућу* пловидбу изнад једног потонулог света, изнад потопљене Америке далеке будућности, може вас повести само овај жанр.